

GÖÇ VE KÜLTÜR

YAYIN NO: 904

GÖÇ VE KÜLTÜR

Prof. Dr. İsmail Doğan

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Kasım 2018

ISBN: 978 - 605 - 7931 - 04 - 7

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Bestler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

GÖÇ VE KÜLTÜR

PROF. DR. İSMAİL DOĞAN

Prof. Dr. İsmail DOĞAN

Bursa doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da; lisans ve lisansüstü öğrenimini Ankara Üniversitesi'nde yaptı. Ankara Etlik Lisesi'nde üç yıl öğretmenlik sonrasında On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde araştırma görevlisi ve Dr. öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1990 yılından itibaren Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı, “*Türk Kültür ve Eğitimine Katkıları Açısından Mehmet Tahir Münif Paşa ve Ali Suavi Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*” adlı araştırması, belirtilen Tanzimat aydınları hakkında Cumhuriyet dönemindeki “ilk doktora tezi”dir. İsmail Doğan, Eğitim Sosyolojisi Bilim Dalı'nda 1997 yılında doçent, 2002 yılında aynı alanda Ankara Üniversitesi'nde profesörlüğe yükseltilmiştir.

Gazi, Hacettepe ve Ufuk üniversitelerinde değişik dönem ve programlarda; 2002-2003 ile 2006-2007 öğretim yılları aralığında Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olarak lisans ve lisansüstü düzeylerde dersler vermiştir.

Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı'nın özgün disiplinleri olan *Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Tarihi, Türk Eğitim Tarihi* ve *Eğitim Felsefesi* bilim dallarının güncel ve geleneksel konularında çeşitlenen kitap çalışmalarıyla söz konusu alanda çok sayıda ulusal ve uluslararası makale, inceleme ve tebliğleri; çeşitli bürokratik ve akademik kuruluşlarda bilim kurulu, yayın kurulu, düzenleme kurulu başkanlık ve üyelikleri bulunmaktadır.

Bursa hakkındaki çalışma ve eserleri nedeniyle Bursa Sivil toplumu Derneği (SİVİLAY) tarafından 2010 yılı “Bursa'ya Katkı Ödülü”; *Eğitim Sosyolojisi* kitabıyla da İLESAM (Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği)'nin 2011 yılı araştırma ve inceleme ödülünü almıştır.

Kitapları:

1. **Eğitim, İletişim, Yabancılaşma, “Çeviri Yazılar”**, Samsun 1990; 2. **Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi: (Sosyo-Pedagojik Bir Karşılaştırma)**, İstanbul 1991; 3. **Sosyoloji-Ders Notları**, Ankara 1993; 4. **Bir Alt Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği**, Ankara 1994; 5. **Sosyoloji-Kavram ve Sorunlar**, İstanbul 1996; 6. **Çocuk Hakları: Tarihte, Dünyada ve Türkiye'de**, Ankara 1995; 7. **Değişen Türkiye'de Bilim ve Kültür**, Ankara 1997; 8. **İletişim ve Yabancılaşma -Yazılı Kültürümüzde İlkler-**, İstanbul 1998; 9. **Sokaktaki Yabancı, İşyeri İsimlerine Yansayan Kültürel Eğilimler**, İstanbul 1999; 10. **Sivil Toplum, Ondan Bizde de Var**, 2000; 11. **Akıllı Küçük, Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme**, İstanbul 2000; 12. **Osmanlı Ailesi, Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Ankara 2001; 13. **Avrupa Âdâb-ı Muâşeretî Yahut Alafranga**, Ahmet Mithat'tan uyarlayan ve yorumlayan: İsmail Doğan, Ankara 2001; 14. **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları, “İnsan Haklarının Kültürel Temelleri”**, 14. Baskı, Ankara 2017; 15. **Bizde Kadın, Ahmet Cevat'ın Aynı Adlı Eseri Üzerinde Bir Değerlendirme**, Ankara 2003; 16. **Eylül ve Bursa, Kent Sosyolojisi Denemeleri**, İstanbul 2004; 17. **Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahilller**, Ankara 2004; 18. **Dünden Bugüne Türk Ailesi** Ankara 2009, 19. **Sosyoloji; Kavramlar ve Sorunlar**, Ankara 2016; 20. **Şarkuların Çağırdığı Şampiyon: Bursaspor**, Ankara 2010; 21. **Öncüller, “Şiir”**, Ankara 2011; 22. **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara 2011; 23. **Türk Eğitim Tarihi'nin Ana Evreleri; Kurumlar, Kişiler, Söylemler**, Ankara 2016; 24. **Bir İstanbul Hanımefendisinin Bursa Seyahati**, Ankara Ocak 2016; 25. **Türk Aile Sosyolojisi**, Ankara 2017.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KÜLTÜR

1. Göç ve Kültür.....	13
Kültürel Habitat ve Ticaret.....	16
Kültürel Kast-Politik Kast.....	18
Kültürel Kast, Entegrasyon ve Etnik Milliyetçilik.....	19
2. Sosyolojinin Türkiye ve Türk Kültüründeki Göç Sorunu.....	29
3. Savaş/Barış ve Göç.....	37
Tarihi Doğru Okumak.....	44
Bir Savaş Aygıtı Olarak Teknoloji.....	46
Tarihin İmdat Çağrısı.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL TARİH VE GÖÇ

1. Türkiye'nin Toplumsal Tarihinden Çıkarılması Gereken	
Göç Dersleri.....	57
Balkan Göçleri.....	63
Berlin Kongresi: Sonun Başlangıcı.....	67
Doksanüç Harbi.....	67
Balkan Savaşlarının Canlı Tanıkları.....	70
Balkan Göçlerinin Yabancı Tanıkları: Arnold Toynbee, Levi Troçki, Pierre Loti.....	80
Şark Meselesi.....	92
Ahmet Cevdet Paşa'nın tanıklığı: Ölülerine şehit diyenler.....	93
Cumhuriyet Döneminde Gerçekleşen Göç Hareketleri.....	96
Göç ve İstanbul Tecrübesi.....	102
2. Toplumsal Değişme ve Sosyal Göç.....	107
Kalkınma Planları ve Nüfusun Kırdan Tutulması:	
Zonguldak Örneği.....	111
Göç ve Güvenlik.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÖÇ VE EĞİTİM

1. Göç ve Eğitim İlişkinin Sosyolojik Bağlamı ve Türkiye Gerçekleri.....	123
Göç ve Eğitimin Öncelikli Alanları.....	125
1. Sevk ve İdare Makamı.....	125
2. Bürokrasi.....	127
3. Göç Edenler: Göçmenler, Mülteciler ve Sığınmacılar.....	128
4. Göç Alan Ülke ve Vatandaşlar. Ana Kültürel Olgu ve Toplumsal Kabul.....	132
2. Suriyeli Çocuk Sığınmacıların Türkiye'deki Sosyalleşme ve Entegrasyon Sorunları.....	136
İllere Göre Suriyelilerin Sayısı.....	137
Açık Kapı Politikası.....	138
Alman Tecrübesi. Entegrasyon ve... ..	145
Biz Ne Yaptık, Ne Yapıyoruz?.....	149
3. Kadın ve Çocuk Sağlığının Sosyolojik Boyutu Olarak Mekân.....	156
Bina Hastalığı: Yeni Bir Hastalık.....	159
Kentlerin Yalnız Kadınları.....	161
4. Göç Yollarının Yorgun Nöbetçileri Olarak Sâkin Yerleşimler: Ayaş Örneği.....	167
“Şâhrâh Mevki”de Parlayan Yıldız.....	169
Cittáslow/Sakin Bir Yerleşim Yeri Olarak Ayaş.....	171
5. Köyden Mahalleye Dönüşüm Öyküsünün Ana Kavşakları ya da İki Köy Bir Şehir.....	179
Batıda Köy ve Köylüler.....	181
Bizde Köy ve Köylüler.....	182
“Köy-Mahalle”, “Mahalle Köy”ler... ..	185
Bir Dönüşüm Örneği.....	189
“Kirizma (Kirizme)”ler Üzerindeki Villalar.....	193
6. Kentsel Dönüşümün Tanıkları Olarak Osmanlı Aydınlarının Gözüyle İstanbul.....	202
Münif Paşa ve İstanbul Yangınları.....	204
Ali Suavi ve İstanbul Yangınları.....	207
Ahmet Cevdet Paşa ve Ah Eski İstanbul.....	210
İstanbullaşma / Değişim Mekânı Olarak Beyoğlu.....	214

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

YURT DIŐI TÜRKLER “AVRUPA AVRUPA DUY SESİMİZİ”

1. Kuşaklar Boyu Almanya.....	225
1'den 5'e Kuşaklar.....	226
Birinci Kuşak.....	226
İkinci Kuşak.....	229
Üçüncü Kuşak.....	231
Dördüncü Kuşak.....	232
Beşinci Kuşak ve Sonrası.....	238
2. Bireysel Göç: Anılar ve Tepkiler.....	249
Bulgaristan'dan Türkiye'ye Bir Göç Hikâyesi.....	249
Almanya Tecrübesine Akademik Bakış.....	253
Almancı (!) ya da “Ausländer” - Yabancı Hayat.....	262
Bir Türk Olarak Almanya'da Yaşamak.....	289
Bir Türk Olarak Hollanda'da Yaşamak.....	294
İngiltere'de Türk Olmak.....	299
Bir Türk Olarak Norveç'te Yaşamak.....	311
Türkmenler de Türk'tür.....	317
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	325
KAYNAKÇA.....	330

ÖN SÖZ

Türkiye göç alan ve göç veren bir ülkedir. Göçün elbette her toplum için geçerli olabilecek bu özelliğini Türkiye'ye has toplumsal bir olgu hâline dönüştüren unsurlar ise tarihsel ve coğrafi faktörlerdir. Geçmişten bugüne ulaşan göçün toplumsal tarihi oldukça zengin bir sosyolojik ve siyasal malzeme sunmaktadır. Bu bağlamda Türk kültürü uzak tarihinden başlayan zengin bir göç dağarcığına sahiptir.

Göç bu coğrafyanın kültürleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Yerin tektonik hareketleri gibi göçler de toplumlarda, toplumsal ve kültürel bir tektonik etki üretirler. Her ikisinde de eylem sonrasına kalanlar az çok birbirine benzer. Yerin kendi doğal mecrasına (yatağına) yerleşmesine ve pekişmesine karşılık, göçün yol açtığı toplumsal dalgalanmalar topluma yeni bir denge, anlam ve içerik kazandırır. Göç alan ve göç veren toplumlar bünyelerindeki yeni unsurlar ve yeni kültürlerle zenginleşir ve güçlenir. Ancak göçle gelen tümüyle masum bir dalga ve hareketlilik değildir. Göçün sonuçlarını olumlu beklentilerin aksine ters yüz edecek sürpriz gelişmeler her zaman mümkündür ve toplumsal sürecin doğası da buna son derece uygundur.

Kültür göçün olası etkilerini karşılayan ilk ve önemli bir toplumsal olgudur. Kültürü göçe uygun ve hazır olmayan toplumların göçün uzun erimli süreçte beklenen yararından çok, kısa bir zaman içinde tehdit ve risklerle ve bunların sonuçlarıyla karşılaşması mukadderdir.

İki binli yılların ilk çeyreğinde Türkiye giderek daha çok göç alan bir ülke hâline gelmektedir. Bu da her iki yöndeki göç hareketliğini son dönemde Türkiye için ciddi ve önemli bir sosyolojik olguya dönüştürmektedir. Ülkenin ekonomik açıdan yükselişine bağlı olarak güvenli bir topluma dönüşmesinin bu gelişmede payı bulunmaktadır. Ama asıl olan kitlesel düzeydeki göç dalgalarıdır. Kamuoyundaki Suriyeliler olarak bilinen ve sayıları üç milyonu aşan büyük sığınmacı kitlesinin varlığı göçü Türkiye için aktüel bir sosyolojik olguya dönüştürmekle kalmamış buna bağlı

bir dizi sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriyeliler gerçeği zengin bir göç kültürüne sahip olan Türkiye'nin bu birikimden yeterince yararlanamadığı izlenimi vermektedir.

Bu kitapta Türkiye'nin ve Türk kültürünün zengin göç kültürü bağımsız makaleler üzerinden ele alınmaktadır. Bu çerçevede göçün toplumsal tarihimizdeki yeri, kültürel ve eğitimsel tecrübeleri üzerinde incelenmektedir.

Kitabın basım ve yayınında emeği geçenlere teşekkür ederim.

Ankara 29 Ekim 2018

Prof. Dr. İsmail Doğan

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KÜLTÜR

GÖÇ VE KÜLTÜR

*“Dilini incelediğim benimkine saygı göstermezse,
onun dilini konuşmak bir açılıma jesti
olmaktan çıkar, bir bağlılık ve boyun eğme eylemine dönüşür.”*

Amin Maalouf

Sosyal hareketliliğin bizatihi insan doğasıyla açıklanan önemli bir yapısı vardır. Sınırlı ve yetersiz olandan daha yetkin ve yeterli olana yönelme arzusu; mevcut olan ile yetinmeyerek daha iyi ve işlevsel olanı elde etme gibi duygular insanoğlunu sürekli ve bitip tükenmeyen bir arayışa yöneltmiştir. Bu durum göçün dayandığı sosyolojik bağlamdır ve bu bağlam göçü sosyal hareketliliğin önemli bir parçası hâline getirir. Çünkü göçle birlikte sabitlik fikri yerini erteleme, reddetme, kaçma, kurtulma, gitme, ayrılma, terk etme, uzaklaşma duygusuna bırakır. Günlük hayatın ürettiği ve beslediği bu duygularla göç, kültürün geniş damarlarında bir yer bulur. O nedenle denilebilir ki göç anlam ve değerini kültürden alır; kültür ise göçle gelen her yeni ve farklı olanı dönüştürerek evrilir ve zenginleşir.

Bir başka deyişle göç biyolojik varlık olarak insanoğlunun yeni biyolojik ortamlara; kerpiçten evlere, betondan duvarlara, yeni ve farklı binalara intikali ve yerleşmesi değil; sosyal varlık olarak yeni sosyolojiler ve kültürlerle açılmasıdır. İnsanların gittikleri yerlere yorganlarını, döşeklerini, bakaçlarını, tasını, tarağını, çamaşırlarını, heybelerini, bagajlarını ve yüklerini taşımalarından çok; çocuklarını, çocukluklarını, gençliklerini; sakin ya da uğultulu yerleşimlerin rüzgârını, şairin deyişiyle şehrin ve kasabanın organ satılan çarşılarının kenevir kokusunu, tarlaların ve kirizmelerin bahar esintilerini ve onların üzerindeki gübre kokularını taşırlar. Yaşananların odaklandığı debide ise gelinen yer ile gidilen arasında, terk edilen ile sığınılan limanlar arasında bitip tükenmeyen zihinsel bir gelgit olayı yaşanır. Eski ile yeninin, geçmişle geleceğin, dün ile bugünün aynı hafızada savrulduğu zihinsel bir yaşam tarzıdır. “Başka yerlerden gelmek buralı değil de oralı olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerde yaşamaktır. Bu tarih ve hafızaların hem ilk çözülüş ve dağılışını hem de keşfedilen yollar boyunca yeni ve daha geniş düzenlemelere tercüme

edilişini deneyimlemektir.”¹ Sırf bu yüzden bir insanı bir şehirden uzaklaştırabilirsiniz ama bir şehri bir insandan çıkaramazsınız; o insanın şehrin içinde kök salmış çocukluğunu, imgelerini ve deneyimlerini; dallarını ve budaklarını söküp atamazsınız. Göçmenleri biyolojik bir varlık ya da psiko-motor becerilerle sınırlı ve tümüyle işgücü ve kas gücü olarak kabul edenlerin gördüklerinde ve karşılaştıklarında şaşırdukları da işte bu gerçektir.

Toplumsal kabul tarafı olan ana kültürel yapı ile göçmenler arasında başlangıçta ortaya çıkan ve ilerleyen süreçte su yüzüne çıkan çatışmaların temelinde göçmenlerin bagajlarında yer alan bu sosyo-kültürel çeşitlilik ile onun yarattığı farklılık yer alır. Din böyle bir karşıtlık sorununda taraflar için daha somut bir çıkış noktası olabilmektedir. Örneğin Türklerin dinî yaşam ve alışkanlıklarının, başlangıç dönemlerinde -ilk kuşaklarda- Almanların pek fazla tepkisini çekmediği söylenir. Bu yüzden, “eski tren istasyonlarında, eski fabrikalarda ibadet yerlerini kurdular. Şehirlerin banliyölerinde olan bu ibadet yerleri Almanlar tarafından pek fazla görülen yerler değildi. Daha sonraları nüfuslarının kalıcı hâle gelmesi ve artması, Müslümanların minareli cami yapmak istemeleri her kentteki cami yapılan bölgede bir halk hareketi başlattı ve biz ‘ibadethane istemiyoruz’ yaklaşımı ortaya çıktı.”² Elbette bu faktörün görünürdeki önemi küçümsenemez; ama dini masum bir farklılık ölçütü olmaktan çıkaran asıl unsur aidiyet kültürünün derinlerde kök salmış olan etnosentrik meziyet ve özelliğidir. Din sadece bu kültürel bencillige anlam katma arayışına denk düşen bir unsurdur. Biraz daha açmak gerekirse göçmenler, geldikleri kültürde kendilerini ülkenin gerçek sahibi olarak gören insanların toplumsal defanslarıyla karşı karşıyadırlar. Bu durumda taraflar ülkenin sahipleri olan yerliler ile ülkeye sonradan gelen yabancılar şeklinde bir kategorileşme üretmektedir.

Yerliler, yabancıların günlük alışkanlıklarında daha çok öne çıkan, belki de göze batan din ve inançlarının ifade biçimlerine odaklanmakta ve farklılığı bu bağlamın figüratif dünyasında görmekte ve hissettirmektedirler. Batılı aydınların teorik yaklaşımlarının merkezinde olan bu algı denemesinin toplumsal kabul kültüründe yer bulması bu açıdan hiç de şaşırtıcı değildir. Kültürü,

1 Iain Chambers, **Göç, Kültür ve Kimlik**, çev. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994, s. 19.

2 Faruk Şen, Şen Olasın Almanya, Kaynak Yayınları, İstanbul 2017, s. 116.

“dinin vücut bulmuş şekli”³ olarak gören Batılı aydın farklı din ve inançları bu vücut için bir tehdit olarak görebilmektedir. O nedenle konu yalnızca farklı inanç tarafı olarak yabancıların ve elbette Müslümanların günlük hayata sundukları ve yansıttıklarıyla ilgili ve sınırlı değildir. Kültürün Hristiyan merkezli karakteristikleri Batı aydınlarının merkezî bir algı denemesidir ve bu merkez, çevresinde tutunmaya çalışan yeni sâkinlerin yani yabancıların günlük hayatta kendilerine yönelen toplumsal reflekslerin de entelektüel kaynağını teşkil eder. İşte bu entelektüel arka plan Euro-Türklerin genelde Avrupa’da özelde ise Almanya’daki sosyalleşme sorunlarının önlerinde yer alan başlıca faktörler arasındadır.

Taraflar arasındaki bu karşıtlık Batı’da ve Avrupa’da gelecek arayan insanlara has aktüel göç sorunu olmayıp tüm zamanların klasik göçmen sorunları arasında önemle yer alır. Çünkü yerli ve yabancı ikilemini üreten asıl etken kültürdür. Yaşamakta oldukları toprakların sahibi olarak yerliler kendilerini sürekli bir savunma konumunda görürler. Şüphesiz ki bu tutumda yeni ortaklar olarak gördükleri göçmenlerin paylarına düşeni azaltacağı kaygısı ile birlikte yabancıların günlük yaşamın bilindik ve sakin yaşamına muhtemel tehdit ve risklerin varlığı düşüncesi baskın rol oynar. Bu tutumun haklı bir yanı var mıdır? Kısmen olduğu düşünülebilir. Çünkü göçmenler birçok sorunla birlikte ana kültürel yapıdan yönelen bu katı ve mesafeli toplumsal tepkileri aşma ve içselleştirme mecburiyetindedir. Her türlü siyasal ve toplumsal dayatma, telkin ve yaptırım karşısında kendi hâlinde ve kendisi gibi olmayı başarmak bazı göçmen kültürleri için daha fazla olmak üzere önemli bir savunma konusudur. Savunanların olduğu yerde ise çatışma vardır.

Çatışma, göç kültürünün anahtar terimidir. Göçle birlikte taraflar daha önce olmadığı kadar mensubiyetlerinin, milliyetlerinin, önceliklerinin, çıkarlarının, değerlerinin, alışkanlıklarının farkına varırlar. Ülke dışında yaşayanların kendi ülkesine ve bu ülkenin ulusal ve uluslararası alanda çeşitli kategorilerdeki başarı öykülerine daha bir tutkun olmalarının ve hatta fanatik tutum sergilemelerinin göçün yol açtığı derin bir yurtsama (dâüssıla) ile doğrudan ilişkisinden söz edilebilir.

Tarafları farklı kılan her şey, uyum ve uyumsuzlukların da, keskin iletişim dili ve olası çatışmaların da nedeni olarak işler. Bu

3 T.S. Eliot, **Kültür Üzerine Düşünceler**, çev. Sevim Kantarcıoğlu, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 26.

durum kültürün vücut bulan dili kadar, aynı din ve inanç sistemin-den gelen insanların göçmen ve yerli taraflar hâline gelmelerinde de benzer sonuçları verir. Müslüman olmalarına karşın göçmenlerin özellikle Müslüman bir ülkede ve büyük ölçüde aynı inanç dünyasında “Suriyeli” olarak ifade ve tanımlanma denemesi bu bağlamda açıklanabilir. Buna göre Suriyeliler Müslümanlıklarıyla değil günlük hayata yansıttıkları ve büyük ölçüde toplumsal kabule ters gelen farklı, hatta karşıt alışkanlık ve kültürleriyle çatışma konusu olurlar. Türkiye’deki bazı yaşantı örnekleri de büyük ölçüde bu olguyu doğrulayıcı bir deneyimi yansıtmaktadır.

Ne var ki, çatışmanın işin doğasında olduğu gerçeği sosyolojik açıdan da belirli bir anlam ve değer ifade eder. Çünkü çatışma sonu gelmez paralel yaşamlar yerine çatışan taraflarda giderek oluşan asgari müşterekler sayesinde uyuma da neden olur. O nedendir ki, sosyolojik teori çatışmayı denge ve uyum için gerekli ve hatta kaçınılmaz görmektedir.

Kültürel Habitat ve Ticaret

Bu aşamada şunu söylemek mümkündür: Günlük hayatta çatışma-uyum ekseninde harmanlanan göç aynı zamanda kültürü yeniden yorumlayan ve üreten bir sosyal hareketlilik olayıdır. Ticaret ve ekonomi ise bu gerçeğin ilk ve en erken çağlarda test edilen tecrübe alanlarıdır. Böylelikle kültürel habitat ticaretle genişleme ve yayılma imkânı bulur. Çünkü ticaretle birlikte başlayan yolculuk yeni ve farklı dünyalara açılmayı da beraberinde getirir. Günlük yaşam tarzı ve alışkanlıklarının sınırları da dil, inanç, giyim tarzı, müzik, dış görünüm ayrıntılarında genişlik, çeşitlilik ve hareketlilik kazanır. Takdir edilir ki bu da böyle bir etkileşime konu olanlar için yeni tatlar, yeni hazlar, yeni ilgiler ve alışkanlıklar, yepyeni yaşam eğilimleri anlamına gelir.

Uzak Doğu’daki ipek ticareti bu ilişkinin kültürler ve toplumlar arası düzeydeki ilk somut ve evrensel örneğidir. Bu ticaret ipek yolunu üreten bu süreçte erken dönem ekonomik sirkülasyonu yaratan güçlü bir göç kültürünün de nedeni olarak işlemiştir. İnsanlar ticaret yapma amacıyla göç ettikleri yerlere, olabildiğince taşınabilir olan tüm eşyalarını beraberinde götürme eğilimindedir ve bu ilk uluslararası tecrübeye de böyle olmuştur. Bu durumda ticaret temel ihtiyaçların karşılanması-na dönük zorunlu bir etkileşim biçimi ortaya koyarken, mal ve

hizmet sunanların alışkanlıklarının pazara taşınması işleviyle de kültürel bir araca dönüşür. Göçebe ve göçerlerin yaşam şartlarının karıştığı olgudaki bu boyut dikkate alınmaksızın ticari ve toplumsal yaşamı geliştiren değerlerin gerçek sosyolojisini açıklamak mümkün olmaz.

Ticari boyutun yol açtığı bu mütevazı başlangıçların keşfedilen yeni yollarla birlikte son derece yaratıcı ve üretken bir dünyaya doğru evrildiğini uzun insanlık geçmişinden şimdi daha açık bir biçimde çıkarabiliyoruz. Geçmişin bu tanıklığı bizlere İpek Yolu'nda sadece ticari ürünlerin değil, dillerin, yeni fikirlerin, hastalıkların, yeni teknolojiler ile bilim adamlarının da göç ve seyahat hareketliliğinin yol açtığı büyük dönüşüm ve değişim evrelerine dikkat çekmektedir. Orta Asya ve Uzak Doğu'yu Endülüs'e (İspanya) kadar ihya eden Medeniyet, bizatihi ipek ve kâğıt ticaretiyle başlangıcın yöneldiği bu cesur adımların evrensel sonucudur. İşin özü şudur ki yabancı olanı görmek ve onu tanımakla ya da ona sahip olma arzusu ile başlayan göç, uluslararası ilişkilerin, elçiliklerin, keşif yolculuklarının, girişimciliğin ilk çağlardan başlayan öyküsünü günümüze taşıyan önemli ve gerçek bir kültürel olgudur.

Bugüne geldiğinde daha geniş ve kapsayıcı bir göç kültürü ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Aidiyetlerini bir kast yapısında sabitleyen ve sınırlandıranlar haricinde modern toplumların ve günümüz insanların sürekli bir göç metaforunda savrulduğunu söylemek mümkündür. Bugünün insanı sürekli bir göç hareketliliğinin öznesi ve sonucu olmaya şimdi eskisinden daha yakın ve yatkındır. Göçe tanık olanlar, göç edenler, göçe konu olanlar, göçün sonuçlarını hissedenler; göçün sonuçlarını yaşayanlar ve yaşatanlar... Ama "asla bana ne göçten" diyemeyecek kadar göçün kişisel, kitlesel, toplumsal, ulusal, evrensel ve küresel sınırları dâhilinde kalanlar...

İşte bu küresel göç fotoğrafı artık uluslararası toplumun tüm parçalarını ve karelerini aynı çerçeveye sığdıran modern zamanlar fotoğrafıdır. Bu fotoğrafın yerele yansıttıklarını ise çarşı ve pazarlarda, şehirlerin ana caddelerinden arka sokaklarına doğru hızla çeşitlenerek artan örneklerine bizim ülkemizde de artık sıklıkla rastlamak mümkündür. Arapça, İngilizce, Fransızca, Rusça gibi kullandıkları dil kalıplarına sindirilen yarım yamalak Türkçe sözcüklerin çarşı ve pazarlarda etkileşim ve ifade pratiklerine tanık

olmak bu nedenle şaşırtıcı gelmiyor. Gezinler, göçmenler, konuklar, ticaret yapanlar, sahillerin müptelası olmuş turistler, din ve inanç turizminin peşinde olan kültür gezginleri göç olgusunun modern toplumlara özgü yeni istikametlerinde seyrüsefer eden çarşı ve pazarlarımızın yeni sâkinleridir. Bundan böyle, anlamakta zorluk çekenlerimiz olsa da sokağınızda olanlar kadar ortalama bir mahalle pazarında bile tezgâhların gerisinde bir Afrikalı siyahinin, çekik gözlü bir Uzak Doğulunun mütebessim bir ürün satıcısı olarak karşımıza çıkması olağan bir pazar ve sokak manzarasıdır. Giderek büyük şehirlerimizin birçoğunda örnekleri görülen bu manzaranın, Paris'in Afrika kökenli Müslümanlarının *Chapelle Bulvarı*'nda cumartesi sabahları kurdukları pazar fotoğrafından geri kalır yanı yoktur. Arapçanın hâkim dil olduğu bu hafta sonu pazarında tezgâhlar taze sebzelerle (Hint yer elmaları, Hint kirazları, yeşil muzlar, tatlı patatesler), balıklarla, kuskus torbalarıyla ve nane demetleriyle doludur. Kıyafetler ise kentli erkek giysileri -blucinler ve önu açık gömlekler- ile Batı Afrika'nın rengârenk elbiselerinin karışımından oluşur.⁴ Önceleri birçoğumuzun fantastik ve pahalı deneme ürünü olarak varlığından haberdar olduğu Goji Berry, Mango, Avokado gibi Uzak Doğu meyveleri pazarın çok kültürlü yapısına denk düşen bir zamanlama ile bizim de tüketim hayatımıza çoktan girmiştir.

Kültürel Kast - Politik Kast

Elbette göç kültürünün bu yeni yüzü, sokakların yerli sakinlerine farklı gelen renk ve tonlarıyla sınırlı değildir. Korkular, kuşular, ön yargılar, kalıp yargılar, ucunda ötekini üreten kekre ve mesafeli tutumlar olarak ortaya çıkan "kültürel kast" deneyimi üzerinden görece bir baskı oluşturmaktadır. Her ne kadar kültürel kast özü itibariyle genelde Müslüman toplumlarında özelde ise Türk kültüründe fazla itibar gören bir tecrübe olmadı ise de ulus devletin zihin kodları bizde de böyle bir klanik zihniyetin kendinde yer bulmasına neden olmuştur. Yönünü Batı'ya çevirirken Doğu'ya sırtını dönmenin, uzun yıllar Batı'dan haberdar olduğu kadar Orta Doğu'dan, Kafkaslardan, Balkanlardan, Orta Asya'dan haberdar olmayışımız gerçeğinin bu türden zihin kodlarıyla ilişkisinin olmadığı düşünülemez.

4 Chambers, a.g.e., s. 30.

Siyasal kodlamaların sokağın bu yeni yüzü ile birlikte yerini geleneğin zihin kodlarına bırakma trendine girmekte olduğu söylenebilir. Öte yandan bunun bir süreç olduğunu da ayrıca ve özellikle göz ardı etm emek gerekir. Çünkü tüm sosyolojik süreçlerde olduğu gibi göçün yol açtığı etkileşimin, toplumsal kabul ve karşılaşmaların aktüel sonuçlarını akşamdan sabaha, sabahtan akşama dönüştürücü bir etkisi olamaz ve olmamıştır. Ancak, geleneğinde ve zihin kodlarında kültürel kast deneyimi olmayan toplumların bu türden bir tecrübenin tarafları olmaları hâlinde toplumsal etkileşimin olası sonuçlarını benimseme ve içselleştirme konusunda daha şanslı oldukları düşünülebilir. Ne var ki bu bile tarafların olan biteni sorunsuzca kabullenmeleri ve kolayca benimsemeleri anlamına gelemmez. Bizdeki “Suriyeliler” tanımlaması tam da bu durum üzerinden açıklama bulur. Medyanın ahval-i âdiye kabilinden olan haberlerinde öne çıkan iletişim dili bunun en tipik örneklerini verir. Trafik kazaları, yangın, kapkaç, hırsızlık gibi kentlerde ve sahil kenarlarında gerçekleşen rutin kriminal olaylar genel olarak ve elbette eylemlerin doğasına uygun biçimde her zaman kısa bir öykü üzerinden verilirken işin içinde Suriyeli olması hâlinde olay birden Suriyeliler üst başlığı ile sunulmaktadır.

Kültürel Kast, Entegrasyon ve Etnik Milliyetçilik

Etnik milliyetçiliğin özgün bir örneği olarak kültürel kastın Alman toplumunun geçmişi kadar bugününü de belirleyici bir toplumsal kimlik özeliği taşıdığı söylenebilir. Toplumun konservatif yapısından kaynaklanan bu özellik ise kendi ırk ve kültürünün üstünlüğü duygusuna dayalı etnosentrik tutumla açıklanabilir. Yirminci yüzyılda iki büyük dünya savaşından yenilgi ile çıkan Almanya ülkenin imarı ve gelişmesi noktasında şiddetle yabancı iş gücüne ihtiyaç duymasına rağmen buna dayalı göç hareketliliğinde ülkelerinin bir göç ülkesi olmadığı ve olmayacağı düşüncesini muhafaza etmekteydi. Çünkü savaş öncesine dek ve belki de yüzyıllar boyunca Almanya göç ülkesi değildi, olmak da istemiyordu; Alman kalmalı, vatandaşlığın etnik köken yoluyla tanımlandığı bir ülke olarak kalmalıydı.* Hâlbuki bu etnosentrik ısrar İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlarına büyük bir felaket

* Almanya’da şu anda 15 milyona kadar göçmen yaşadığından söz edilir. Fakat Almanya çok kültürlü olmayı becerememiş, iki kültürlü bir toplum hâline gelmiştir. Alman çoğunluk ve Türk azınlık bugünkü Almanya’nın yapısını oluşturur. Bkz. Şen, a.g.e., s. 117.

CAN GÜRZAP'A SURIYELİ MOTOSİKLET SÜRÜCÜSÜ ÇARPTI

Tiyatro ve Sinema Oyuncusu Can Gürzap, Sapanca'daki evinin bulunduğu yerde yolun karşısına geçerken Suriye uyruklu sürücünün kullandığı motosikletin çarpması sonucu yaralandı.

Kaza, saat 22.00 sıralarında Sapanca İlçesi Hasanpaşa Mahallesi Şehit Cevdet Koç Caddesi üzerinde meydana geldi. Tiyatro ve dizi oyuncusu 74 yaşındaki Can Gürzap, aracını yol kenarına park edip yolun karşısına geçmek için caddeye çıktı.

Bu sırada Kocaeli yönünden gelen **Suriye uyruklu sürücünün** kullandığı motosiklet ünlü oyuncuya çarptı. Kanlar içinde yerde kalan Gürzap, vatandaşların ilk müdahalesi sonrası olay yerine gelen ambulansla Sapanca Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı.

Gürzap, burada yapılan ilk müdahalesinin ardından Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne sevk edildi.

getirmiş ve Almanya ikiye bölünmüştü. Belki de Alman halkı bu konudaki ısrarlı tavrıyla Alman milleti birliğinin tarihsel ve sosyolojik gerçekliğini kafasında korumak istiyordu. Bu mantığa göre kimin Alman olduğunu kan belirler; anayasa, devlet sistemi, coğrafya değil.⁵ Esasen bu kültürel tutum Alman tecrübesinde karakteristik ifadesini bulan politik kastın da temelini teşkil eder. Almanya'nın ulusal politikası hâline gelen entegrasyon (bütünleşme) projesi de bütün felsefesini buradan almaktadır.

Entegrasyon, politik kast için, Almanya'yı göçe rağmen kültürünü, öz benliğini ve öz bilincini değiştirmekten koruyacak anahtar bir terim olarak sahiplenildi. Bu politika Almanya'daki bazı yabancılar için örneğin Polonyalılar özelinde başarılı oldu;

5 Zafer Şenocak "Alman Olmak, Türk Kalmak", **Deutsche Türken, Das Ende der Geduld/Sabrın Sonu, Türk Almanlar**, Hamburg 1993, s. 139.